

**Μανιφέστο Πέραν από τον Τουρισμό (Μανιφέστο Λάρνακας):
Προς τον Κυκλικό και Ανθρωποκεντρικό Πολιτιστικό Τουρισμό μέσω της ανάπτυξης
του Πολιτιστικού Τοπίου**

Το Μανιφέστο¹ αυτό έχει ως στόχο:

1. **να προωθήσει την καλύτερη κατανόηση του πολιτιστικού τουρισμού.** Είναι αντίθετο στην προσέγγιση "stop-and-go" που προσανατολίζεται στην κατανάλωση και στην "επιχείρηση εξαγωγής αξίας" (value extractive industry), που δημιουργεί αρνητικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινότητες και τα οικοσυστήματα. Ο πολιτιστικός τουρισμός θέτει τον πολιτισμό, την πολιτιστική κληρονομιά, το τοπίο, τις ανθρώπινες ανάγκες, την ευημερία, την υγεία και την κυκλική οικονομία στο επίκεντρό της, δίνοντας προσοχή στη Φύση, στις κοινότητες και στην πολιτιστική ποικιλομορφία, προωθώντας ειδικά μια θετική σχέση μεταξύ βιωσιμότητας, αισθητικών αξιών και συμμετοχικότητας μέσω της αξιοποίησης της έννοιας του τοπίου.
2. **να τονώσει την αναγνώριση και την αναβίωση των ευρωπαϊκών πολιτιστικών τοπίων** ως βασικού πόρου όχι μόνο για τον πολιτιστικό τουρισμό, αλλά και για την πολιτιστική ανάπτυξη, την ταύτιση με τον χώρο και την ευημερία προς όφελος των πολιτών και των κοινοτήτων, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ομορφιά του τοπίου είναι γενεσιουργός δύναμη ικανή να προωθήσει νέες οικονομικές δραστηριότητες, καθώς και να ενθαρρύνει την κοινωνική ένταξη, δεδομένου ότι το πολιτιστικό τοπίο αποτελεί μοναδικό πόρο για την κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική και πολιτιστική ανάπτυξη.
3. **να παρέχει τη βάση για συγκεκριμένο πλαίσιο συνεργασίας** προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης κυκλικών και ανθρωποκεντρικών προορισμών πολιτιστικού τουρισμού, εστιάζοντας στην ποιότητα και την ομορφιά του πολιτιστικού τοπίου ως κύριες αξίες.

Ανακαλώντας και ενσωματώνοντας²:

- έντεκα διεθνή έγγραφα και διακηρύξεις που αναγνωρίζουν τον θεμελιώδη ρόλο του τοπίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς για βιώσιμη και δίκαιη ανάπτυξη, όπως αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα: και
- δέκα ορισμούς βασικών όρων, ως εξής:

---

¹ Αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου έρευνας και καινοτομίας Horizon 2020 CULTOUR (Πέρα από τον Πολιτιστικό Τουρισμό) (2021-2024)

² Βλέπε Παράρτημα, αρ. 2.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΔΗΛΩΣΕΙΣ:

1. η Σύσταση UNESCO για τη Διαφύλαξη της Ομορφιάς και του Χαρακτήρα των Τοπίων και Τοποθεσιών (1962),
2. η Σύμβαση της UNESCO σχετικά με την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972),
3. η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (2000),
4. η Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003),
5. η Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (2005),
6. η Χάρτα Burra: Η Χάρτα του ICOMOS Αυστραλίας για τους Τόπους Πολιτιστικής Σημασίας (2013),
7. η Ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (2015),
8. η Νέα Αστική Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών 2030 (2017),
9. η Σύσταση της UNESCO για το Ιστορικό Αστικό Τοπίο (2011),
10. η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς ICOMOS & Europa Nostra (2021) και
11. η πρόσφατη Νέα Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Bauhaus (2021)

- και τα συμπεράσματα του έργου CLIC του προγράμματος Horizon 2020, σχετικά με την προσαρμογή και επαναχρησιμοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών τοπίων στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας (2017-2021),

υπενθυμίζεται ότι οι κυκλικοί πολιτιστικοί τουριστικοί προορισμοί αφορούν στην οργάνωση ενός "αναγεννητικού κυκλικού συμβιωτικού οικοσυστήματος"³ σε πολιτιστικά τοπία και χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, και

θεωρείται ότι:

- οι πιο πάνω συστάσεις και διακηρύξεις θα συμβάλουν στην επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κυκλική Οικονομία, της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας για τις Κυκλικές Πόλεις και Περιφέρειες, της Νέας Ατζέντας για τον Πολιτισμό, της Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τον Τουρισμό και της Διακήρυξης για τις Κυκλικές Πόλεις σε Ευρωπαϊκό, Εθνικό, Περιφερειακό και Τοπικό Επίπεδο.

³ Το "αναγεννητικό κυκλικό συμβιωτικό οικοσύστημα" ορίστηκε στο πλαίσιο του έργου CLIC του προγράμματος Horizon 2020 (www.clicproject.eu) (2017-2021). Βασίζεται σε τρεις παράγοντες: **αυτοποιητική** (αναγεννητική) ικανότητα, ήτοι ικανή να αναγεννά τους φυσικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και χρηματοοικονομικούς πόρους που είναι απαραίτητοι για τη λειτουργία του· **συμβιωτική** ικανότητα, η οποία προάγει τη συνεργασία και τη συνεννόηση μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων μερών και των συνδημιουργών ("prosumers") του τοπίου· και **παραγωγική** ικανότητα, δηλαδή ικανότητα να παράγει καθαρά (net) θετικές επιπτώσεις σε μια περιοχή, όπως νέες θέσεις εργασίας, αυξημένη ελκυστικότητα, υψηλότερη ποιότητα/ομορφία του τοπίου, μεγαλύτερη ασφάλεια, κοινωνική ένταξη, ευημερία και υγεία (Fusco Girard, 2021, 2024).

ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟ:

1. Πολιτιστικό τοπίο
2. Αυθεντικότητα
3. Ακεραιότητα
4. Πολιτιστικός τουρισμός
5. Κυκλική οικονομία
6. Κυκλικός τουρισμός
7. Κυκλικός πολιτιστικός τουρισμός
8. Περιβαλλοντική και πολιτιστική φέρουσα ικανότητα
9. Ευρωπαϊκή αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς
10. Ανθρωποκεντρικό μοντέλο τουρισμού

- η δημιουργία ενός πολυπεριφερειακού διεθνούς δικτύου ή κοινότητας που θα υιοθετεί αυτό το μανιφέστο, συμβάλλει περαιτέρω στην επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ και ιδιαίτερα στον Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) αριθ. 17, για τις εταιρικές σχέσεις προς επίτευξη των στόχων, καθώς και στην εφαρμογή της Νέας Αστικής Ατζέντας 2030.

Προορισμοί, οργανισμοί και άτομα που υιοθετούν το παρόν Μανιφέστο (και στο βαθμό που εντάσσεται στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων τους):

- ο αναγνωρίζουν και ενστερνίζονται τις αρχές που εμπεριέχει,
- ο ενθαρρύνουν τις αρμόδιες αρχές να τις προωθήσουν και να τις εφαρμόσουν σε πρωτοβουλίες για σχεδιασμό πολιτιστικού τουρισμού,
- ο παρέχουν και μοιράζονται σαφείς και ολοκληρωμένες συστάσεις προς ενδιαφερόμενους φορείς για το πώς να ενισχύσουν την αισθητική αξία, τη συμμετοχικότητα και τη βιωσιμότητα, βελτιώνοντας τον κυκλικό και ανθρωποκεντρικό πολιτιστικό τουρισμό σύμφωνα με τους όρους, τις αρχές και τα έγγραφα που αναφέρονται,
- ο εντοπίζουν και μοιράζονται λύσεις που υιοθετήθηκαν, συμπεριλαμβανομένων των δυνατών και αδύνατων σημείων τους,
- ο ευαισθητοποιούν οργανισμούς, πολίτες και επιχειρηματίες για τον κυκλικό πολιτιστικό τουρισμό, προωθώντας συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, ρυθμιστικά μέτρα και κίνητρα (όπως 'καρότο και μαστίγιο'), και πρακτικές συνεργασίας για συλλογική φροντίδα,
- ο συμβάλλουν στην αναγνώριση, καταγραφή, αξιολόγηση και προστασία των χαρακτηριστικών και αξιών του πολιτιστικού τοπίου,
- ο συμβάλλουν στην παραγωγή πολιτικών για τη διατήρηση και την προώθηση του τοπίου, και
- ο υιοθετούν μέτρα και λύσεις για την προστασία της ακεραιότητας και της αυθεντικότητας των χαρακτηριστικών και των αξιών του πολιτιστικού τοπίου.

Αρχές

Η Συνάντηση Στρογγυλής Τράπεζας στη Λάρνακα της Κύπρου, που πραγματοποιήθηκε στις 16 Μαΐου 2024, με βάση τις εμπειρίες των ευρωπαϊκών δράσεων έρευνας και καινοτομίας που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος Horizon 2020, Be.CULTOUR, και τη συμβολή των συμμετεχόντων (στη Συνάντηση), υιοθετεί τις ακόλουθες αρχές και ενθαρρύνει τις αρχές των συμμετεχουσών χωρών να τις προωθήσουν και να τις εφαρμόσουν στο σχεδιασμό των πρωτοβουλιών τους για προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού, αλλά και πέραν αυτού.

1. **Το πολιτιστικό τοπίο** αποτελεί βασικό πόρο για την ευημερία των κοινοτήτων, την ελκυστικότητα του πολιτιστικού τουρισμού και την κοινωνική ένταξη. Το πολιτιστικό τοπίο διαλαμβάνει ποικίλες πολιτιστικές αξίες που συνδέονται με τη λειτουργικότητα/χρήσεις του, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής τροφίμων ("foodscapes"), της διατήρησης της γονιμότητας του εδάφους, της διατήρησης της (αγρο)βιοποικιλότητας, της διατήρησης της υδρογεωλογικής ισορροπίας, της συνετής χρήσης του νερού και άλλων φυσικών πόρων. Τα πολιτιστικά τοπία εμπεριέχουν επίσης αισθητικές αξίες, όπως η ομορφιά, η αρμονία κλπ., ως κύρια πηγή ελκυστικότητας για τον πολιτιστικό τουρισμό, δεδομένου ότι η αισθητική διάσταση ενισχύει ιδιαίτερα την τουριστική ζήτηση. Με τη σειρά του, ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να δώσει το έναυσμα για τη διατήρηση των πολιτιστικών τοπίων ως ζωντανών οργανισμών ("ζωντανών τοπίων"). Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο να διατηρηθούν, να συντηρηθούν, να ενισχυθούν, να αναβιώσουν και να αξιοποιηθούν τα Πολιτιστικά Τοπία στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας, εστιάζοντας ειδικότερα στις αναξιοποίητες και/ή εγκαταλελειμμένες περιοχές τοπίου, προωθώντας την χρησιμότητά τους, και διατηρώντας παράλληλα την αυθεντικότητα και την ακεραιότητά τους. Σύμφωνα με τη Νέα Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Bauhaus, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, η εμπλοκή των κοινοτήτων και οι αισθητικές αξίες είναι

αλληλένδετες έννοιες και θα πρέπει να έχουν προτεραιότητα στις στρατηγικές ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού.

2. **Οι κυκλικοί προορισμοί πολιτιστικού τουρισμού**, ιδίως οι απομακρυσμένες, αγροτικές και λιγότερο γνωστές περιοχές, μπορούν να γίνουν ταξιδιωτικοί προορισμοί που μεταμορφώνουν εμπειρίες και αντιλήψεις, δηλαδή προορισμοί που παρακινούν τους ανθρώπους να "επεκτείνουν τις αντιλήψεις τους και να εξελιχθούν μαθαίνοντας για νέους τρόπους ύπαρξης και εμπλοκής με τον κόσμο". Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτών των προορισμών, δηλαδή ότι είναι μακριά από τον μαζικό τουρισμό και πλούσια σε πολιτιστικές, περιβαλλοντικές και αισθητικές αξίες, μπορούν να προσφέρουν ταξιδιωτικές εμπειρίες έξω από τις συνήθειες, σε σύνδεση με τη Φύση και την Ιστορία, τους ανθρώπους και τους τόπους, προσφέροντας πολύτιμες γνώσεις για βιώσιμους τρόπους ζωής, παραδοσιακές δεξιότητες και αγροτικά παραγωγικά μοντέλα αναβίωσης, καθώς και παρέχοντας πολιτιστικές και πνευματικές εμπειρίες που ξεπερνούν κατά πολύ τις συνήθειες τουριστικές δραστηριότητες. Εδώ, η απόσταση μπορεί να θεωρηθεί θετική αξία, ικανοποιώντας τις εξελισσόμενες ανθρώπινες ανάγκες στη σύγχρονη εποχή.
3. **Οι παραδοσιακές γνώσεις** στους πολιτιστικούς προορισμούς είναι μια θεμελιώδης πτυχή της άυλης κληρονομιάς που πρέπει να διατηρηθεί - όπως η "τέχνη, γνώση και πρακτικές της ξηρολιθικής τοιχοποιίας", που εγγράφηκε το 2018 στον παγκόσμιο Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Τέτοιες γνώσεις συμβάλλουν στην εκτίμηση της εξέλιξης του τοπίου και ενισχύουν τη δυνατότητα των ανθρώπων να κατανοήσουν την κλιματική κρίση και να δουν τον εαυτό τους ως μέρος των δράσεων για την οικοδόμηση εντός ανθεκτικού μελλοντικού κλίματος. Οι παραδοσιακές γνώσεις υποστηρίζουν επίσης, τον εντοπισμό συμβατών τεχνολογιών και στρατηγικών σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς που μπορούν να μειώσουν τις ενεργειακές ανάγκες και να ενισχύσουν τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας χωρίς να υποβαθμίσουν τις πολιτιστικές αξίες.
4. Ως θέμα αρχής, οι τουριστικοί προορισμοί και επιχειρήσεις θα πρέπει να στοχεύουν στην υιοθέτηση ενός **κυκλικού επιχειρηματικού μοντέλου**, συνδυάζοντας την οικονομική βιωσιμότητα με την εκτίμηση των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων, μέσω μιας πολυδιάστατης προσέγγισης, και εστιάζοντας έτσι σε διαδικασίες αξιολόγησης με ποικίλα κριτήρια που μετατρέπουν τα οικονομικά αποτελέσματα σε βιώσιμα αποτελέσματα. Οφείλουν να έχουν, επίσης, ως στόχο τον εντοπισμό νέων συνεργειών και συμβιωμάτων, καθώς και την ανάπτυξη σχέσεων αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των φορέων/ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders), και την υιοθέτηση νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων ικανών να κατευθύνουν την απόδοση επενδυτικών κεφαλαίων. Απαιτείται αλλαγή νοοτροπίας, υποστηριζόμενης από επιχειρηματική εκπαίδευση, για να περάσουμε από τη βραχυπρόθεσμη απόδοση και το γραμμικό μοντέλο επιχειρηματικότητας σε κυκλικά μοντέλα του επιχειρείν, εστιασμένα σε μακροπρόθεσμα αποτελέσματα και στη δημιουργία καθαρά θετικών επιπτώσεων (net positive impacts).
5. **Η επιχειρηματικότητα, οι επενδύσεις και η καινοτομία είναι βασικοί τομείς** που επηρεάζουν την επιτυχία του τουρισμού σε πολιτιστικά τοπία, με την εφαρμογή νέων τεχνολογιών που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση μη βιώσιμων επιπτώσεων. Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει μια έγκυρη επιλογή για τη διαφοροποίηση του εισοδήματος και τη στήριξη των τοπικών μέσων διαβίωσης σε απομακρυσμένες και αγροτικές περιοχές, ενισχύοντας τη συνολική οικονομική και κοινωνική τους ανθεκτικότητα, και υποστηρίζοντας επίσης βασικές υπηρεσίες για τις τοπικές κοινότητες, για τους υφιστάμενους κατοίκους, καθώς και για νέους ιδιοκτήτες που θα θελήσουν να κατοικήσουν σε πολιτιστικά τοπία. Για το σκοπό αυτό, νέες μορφές κοινωνικής επιχειρηματικότητας και επενδύσεων με θετικό αντίκτυπο πρέπει να υποστηριχθούν και να ενθαρρυνθούν, όπως, λ.χ. οι κοινοτικές επιχειρήσεις.

6. Η εστίαση στην **κυκλική ανανέωση των φυσικών πόρων** είναι απαραίτητη για κάθε κυκλικό πολιτιστικό τουριστικό προορισμό. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να αποφεύγεται η σπάταλη υπερκατανάλωση, υιοθετώντας, κατά περίπτωση, την προμήθεια από τοπικές πηγές καινοτόμων ή παραδοσιακών συστημάτων, είτε υψηλής ή χαμηλής τεχνολογίας, για την ανάκτηση και την αναβίωση πόρων βασικών για την ανθρώπινη ζωή, όπως το νερό, το έδαφος και η βιοποικιλότητα, συμπεριλαμβανομένης της επιτόπιας παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές όπου είναι εφικτό, της ελαχιστοποίησης της παραγωγής αποβλήτων και της μείωσης χρήσης πλαστικών και υπέρ-συσκευασίας στον τομέα της φιλοξενίας, σε χώρους με αξιοθέατα και στις υπηρεσίες, και να προωθούνται συστήματα μεταφοράς και κινητικότητας φιλικών προς το περιβάλλον.
7. **Τα ψηφιακά εργαλεία** αποτελούν σημαντικό πόρο για τη διατήρηση και παρακολούθηση, τον χαρακτηρισμό, και την αξιολόγηση και αξιοποίηση του πολιτιστικού τοπίου. Η ψηφιακή τεκμηρίωση και χαρτογράφηση των τοπίων πολιτιστικής κληρονομιάς, που εστιάζουν, μεταξύ άλλων, σε παραδοσιακές κατασκευαστικές ή γεωργικές τεχνικές, μπορούν να αποτρέψουν τον κίνδυνο απώλειας της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδοσιακών γνώσεων που κατέχουν μόνο οι παλαιότερες γενιές. Η εν λόγω τεκμηρίωση και καταγραφή αποσκοπεί όχι μόνο στη διατήρηση της μνήμης του τι υπήρχε κάποτε, αλλά και στη δημιουργία πιο βιώσιμων προσεγγίσεων για τα ζητήματα του σήμερα. Επιπλέον, τα ψηφιακά εργαλεία και οι προηγμένες τεχνολογίες μπορούν να υποστηρίξουν την ανθεκτικότητα του πολιτιστικού τοπίου σε περίπτωση ακραίων φυσικών φαινομένων, όπως πυρκαγιές, κατολισθήσεις και πλημμύρες⁴. Ας σημειωθεί ότι θα πρέπει να υιοθετηθεί μια πολιτιστική και ανθρωποκεντρική προσέγγιση, πέρα από την εστίαση στα τεχνικά μέσα, μία προσέγγιση που θα δίνει προτεραιότητα στην ενσωμάτωση της βιωσιμότητας, στη συμμετοχικότητα και στην αισθητική, σύμφωνα με το Νέο Ευρωπαϊκό Bauhaus.
8. Συν τοις άλλοις, **η ευρωπαϊκή αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς** προβάλλεται και μέσω κυκλικών τουριστικών προορισμών, συμβάλλοντας έτσι στην αναβίωση των ευρωπαϊκών πολιτιστικών αξιών, συμπεριλαμβανομένων των ιστορικών και κοινωνικών αξιών, καθώς και της παραγωγής τροφίμων προερχόμενων από παραδοσιακά πολιτιστικά τοπία. Φέρνει έτσι τους ανθρώπους πιο κοντά στην ιστορία, τον πολιτισμό και την έννοια της ταυτότητας. Μέσω των ταξιδιών, όλοι οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν για τις κοινές ρίζες και αξίες τους, γεγονός που ενισχύει τις διαπολιτισμικές ανταλλαγές, τις ανθρώπινες σχέσεις, τη φιλία και το διάλογο, και οδηγεί προς μια συνεκτική και δημοκρατική συνύπαρξη στην Ευρώπη και στον κόσμο γενικότερα.
9. **Οι ανθρωποκεντρικοί προορισμοί**, όπως ορίζονται στο παρόν Μανιφέστο, προωθούν την αναγνώριση και αναβίωση της ομορφιάς του πολιτιστικού τοπίου ως κοινής αξίας, ικανής να ενισχύσει την εμπλοκή κοινοτήτων και επισκεπτών, καθώς και τη συμμετοχή τους στη συλλογική φροντίδα των τοπίων αυτών. Οι κυκλικοί προορισμοί με επίκεντρο τον άνθρωπο πρέπει να προσφέρουν, επίσης, εμπειρίες για όλους, συμπεριλαμβανομένων υπηρεσιών και προϊόντων για τα ΑΜΕΑ (άτομα με ειδικές ανάγκες), διασφαλίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στα δικαιώματα των εργαζομένων, στις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών και γενικότερα στην υγεία και την ευημερία των ανθρώπων. Αυτοί οι προορισμοί μπορούν να προσφέρουν τη δυνατότητα για βιώσιμους τρόπους ζωής (lifestyle), ειδικά στις νεότερες γενιές που στοχεύουν σε ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, στη διαβίωση σε ένα υγιεινό περιβάλλον και στην υιοθέτηση μιας υγιεινής διατροφής, και σε σχέσεις που είναι συνεργατικές αντί να είναι ανταγωνιστικές.

---

⁴ Αξίζει να αναφερθεί εδώ η δημοσίευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με θέμα "Ενίσχυση της ανθεκτικότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κλιματική αλλαγή - Όταν η ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία συναντά την πολιτιστική κληρονομιά" (2022), η οποία αναπτύχθηκε από την Ανοικτή Μέθοδο της ΕΕ για το Συντονισμό (OMC), και αναφέρει πώς θα μπορούσε να αξιοποιηθεί η δορυφορική χρήση τηλεπισκόπησης για την παρακολούθηση χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς, τονίζοντας την περίπτωση των πυρκαγιών σε ορεινές περιοχές των επαρχιών Λάρνακας και Λεμεσού το 2021 (βλ. <https://op.europa.eu/s/zJhQ>).

10. Χρειάζονται **πολυεπίπεδες ρυθμίσεις** από πλευράς των αρμόδιων αρχών, καθώς και πρωτοβουλίες χρηματοδότησης και συνεργασίας για τη διατήρηση, διαχείριση και αναβίωση των πολιτιστικών τοπίων, για την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης των κοινοτήτων τους, τη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, την αναβάθμιση της μάθησης σχετικά με τα πολιτιστικά τοπία για όλες τις ηλικίες, τη στήριξη των γεωργών και άλλων "θεματοφυλάκων" του Πολιτιστικού Τοπίου, καθώς και στήριξη της αυτάρκειας και της κυκλικής οικονομίας. Η διακυβέρνηση στον τομέα του τουρισμού θα πρέπει να ενσωματώσει διαδικασίες κοινού προγραμματισμού με τις τοπικές κοινωνίες, συν-σχεδιασμού και της συν-διαχείρισης του Πολιτιστικού Τοπίου για να επιτευχθεί η αναζωογόνηση αυτών των κοινοτήτων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΔΙΕΘΝΗ ΕΓΓΡΑΦΑ που αναφέρονται στο κείμενο

1. Σύσταση της UNESCO σχετικά με τη Διαφύλαξη της Ομορφιάς και του Χαρακτήρα των Τοπίων και Τόπων (1962),
2. Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972),
3. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (2000),
4. Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003),
5. Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία και την Προώθηση της Ποικιλομορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (2005),
6. Χάρτα Burra: η Χάρτα του ICOMOS Αυστραλίας για τους Τόπους Πολιτιστικής Σημασίας (2013),
7. Ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης - Στόχος 11, στόχος 11.4 (2015),
8. Σύσταση της UNESCO για το Ιστορικό Αστικό Τοπίο (2011),
9. Νέα Αστική Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών (2017),
10. ICOMOS & Eurora Nostra: Πράσινη Βίβλος για την Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Κληρονομιά (2021),
11. Πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Νέο Ευρωπαϊκό Bauhaus (2021).

2. ΟΡΙΣΜΟΙ

Πολιτιστικό τοπίο⁵

Ως πολιτιστικά τοπία ορίζονται οι περιοχές που αντιπροσωπεύουν το συνδυασμένο έργο Φύσης και Ανθρώπου. Απεικονίζουν τη διαχρονική εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας και εγκατάστασης σε οικισμούς υπό την επίδραση των φυσικών περιορισμών και/ή των δυνατοτήτων που παρουσιάζει το φυσικό τους περιβάλλον, αλλά και των διαδοχικών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δυνάμεων, τόσο εξωτερικών όσο και εσωτερικών. Ο όρος "πολιτιστικό τοπίο" περιλαμβάνει ποικίλες εκφάνσεις της αλληλεπίδρασης μεταξύ της ανθρωπότητας και του φυσικού της περιβάλλοντος. Τα πολιτιστικά τοπία αντικατοπτρίζουν συχνά συγκεκριμένες τεχνικές βιώσιμης χρήσης της γης, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά και τα όρια του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονται, καθώς και μια συγκεκριμένη πνευματική σχέση με τη φύση. Η προστασία των πολιτιστικών τοπίων μπορεί να συμβάλει στις σύγχρονες τεχνικές βιώσιμης χρήσης της γης και μπορεί να διατηρήσει ή να ενισχύσει τις φυσικές αξίες του τοπίου. Η συνέχιση της ύπαρξης παραδοσιακών μορφών χρήσης γης υποστηρίζει τη βιοποικιλότητα σε πολλές περιοχές του κόσμου. Συνεπώς, η προστασία των παραδοσιακών πολιτιστικών τοπίων είναι χρήσιμη και για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας - UNESCO Παγκόσμια Κληρονομιά (1992).

⁵ Πολιτιστικά τοπία, όπως ορίζονται από τη Σύμβαση της UNESCO για την Παγκόσμια Κληρονομιά (1972), η οποία το 1992 συμπεριέλαβε τα πολιτιστικά τοπία ως πρόσθετη κατηγορία στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>

Τα πολιτιστικά τοπία περιλαμβάνουν μια ποικιλία τυπολογιών, όπως τα αγροτικά τοπία, τα ιστορικά, τα αστικά τοπία, τα θαλασσινά τοπία, που μπορεί να απειλούνται έντονα από την υπερβολική και ανεξέλεγκτη τουριστική δραστηριότητα. Επιπλέον, αναγνωρίζεται ότι οι άνθρωποι και οι κοινωνίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του τοπίου και μπορούν να συμβάλουν τόσο στην υποβάθμιση όσο και στην αναβίωση των αξιών του τοπίου.

Αυθεντικότητα⁶

Η αυθεντικότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων μπορεί να οριστεί ως η σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης κληρονομιάς και διαφόρων αξιών (values), ανάλογα με τη φύση της κληρονομιάς και το πολιτιστικό της πλαίσιο, αλλά και ανάλογα με την αξιακή συσχέτισή της με μια μεγάλη ποικιλία στοιχείων-πληροφόρησης, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν την αυθεντική μορφή και το σχεδιασμό, υλικά και [ουσία-substance], χρήση και λειτουργία, παραδόσεις και τεχνικές, τοποθεσία, πνεύμα του χώρου και άλλους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Η αυθεντικότητα ευνοεί την ανάδειξη των συγκεκριμένων καλλιτεχνικών, ιστορικών, κοινωνικών και επιστημονικών διαστάσεων της υπό εξέταση πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ακεραιότητα⁷

Η ακεραιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων μπορεί να οριστεί ως μέτρο της πληρότητας ή των χαρακτηριστικών που προσδίδουν αξία στην πολιτιστική κληρονομιά. Οι λέξεις-κλειδιά για την κατανόηση της έννοιας της ακεραιότητας είναι η "ολότητα", η "αρτιότητα" και η "απουσία απειλών". Αυτές μπορούν να γίνουν κατανοητές ως εξής:

- Ολότητα: όλα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά βρίσκονται εντός του χώρου,
- Αρτιότητα: όλα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά εξακολουθούν να υπάρχουν - κανένα δεν έχει χαθεί ή έχει υποστεί σημαντική αλλοίωση, δεν έχει καταστραφεί ή αποσυντεθεί,
- Απουσία απειλών: κανένα από τα χαρακτηριστικά δεν απειλείται από ανάπτυξη, φθορά ή παραμέληση.

Πολιτιστικός τουρισμός⁸

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα είδος τουριστικής δραστηριότητας στην οποία το βασικό κίνητρο του επισκέπτη είναι η μάθηση, η επιθυμία να ανακαλύψει, να βιώσει και να γευτεί τα υλικά και άυλα πολιτιστικά αξιοθέατα ή προϊόντα ενός τουριστικού προορισμού. Αυτά τα αξιοθέατα ή προϊόντα σχετίζονται με ένα σύνολο διακριτών χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας, υλικής, διανοητικής, πνευματικής και συναισθηματικής μορφής, που περιλαμβάνουν τις τέχνες και την αρχιτεκτονική, την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, τη γαστρονομική κληρονομιά, τη λογοτεχνία, τη μουσική, τις δημιουργικές βιομηχανίες και τους ζωντανούς πολιτισμούς, το τρόπο ζωής τους, τα αξιακά τους συστήματα, τις πεποιθήσεις και παραδόσεις τους.

⁶ Η έννοια της Αυθεντικότητας, η οποία περιγράφεται στις Κατευθυντήριες Γραμμές της UNESCO για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά του 1972 (παράγραφοι 79-86), επιβεβαιώθηκε για πρώτη φορά το 1964, στη Χάρτα της Βενετίας για την Διατήρηση και αποκατάσταση μνημείων και χώρων. Ένας ολοκληρωμένος ορισμός της αυθεντικότητας σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά περιέχεται στο Έγγραφο της Νάρα για την Αυθεντικότητα (1994).

⁷ Η έννοια της Ακεραιότητας περιγράφεται στις Επιχειρησιακές Κατευθυντήριες Γραμμές της UNESCO για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά (παράγραφοι 87-95).

⁸ Ο ορισμός υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ για τον Τουρισμό, κατά την 22η σύνοδό της (2017). Αξίζει ν' αναφερθούμε επίσης, στον ορισμό του πολιτιστικού τουρισμού στη Διεθνή Χάρτα Πολιτιστικού Τουρισμού - Διαχείριση του τουρισμού σε Χώρους Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που υιοθετήθηκε από το ICOMOS στη 12η Γενική Συνέλευσή του στο Μεξικό, τον Οκτώβριο του 1999.

Κυκλική οικονομία⁹

Η κυκλική οικονομία είναι ένα "αναγεννητικό" οικονομικό μοντέλο που βασίζεται στην αρχή της "αποσύνδεσης της ανάπτυξης από την κατανάλωση πόρων". Προϋποθέτει αλλαγή από το γραμμικό μοντέλο "πάρε-φτιάξε-πέταξε" που βασίζεται στη βραχυπρόθεσμη οικονομική απόδοση εις βάρος των οικοσυστημάτων και των μελλοντικών γενεών, προς ένα μοντέλο κλειστών κύκλων, μακροπρόθεσμα βιώσιμο, στο οποίο κάθε είδος πόρου (ύλη, νερό, ενέργεια, γνώση) ανακτάται αντί να γίνεται "απόβλητο", ανακυκλώνεται και επαναχρησιμοποιείται σε νέες παραγωγικές διαδικασίες, κατά τρόπο που μιμείται τις λειτουργίες της Φύσης.

Κυκλικός τουρισμός¹⁰

Παραδοσιακά, ο τουρισμός βασίζεται σε τεράστιες ποσότητες και ροές εξαντλήσιμων φυσικών πόρων και σε μεγάλο βαθμό αντικατοπτρίζει το γραμμικό μοντέλο παραγωγής "πάρε-φτιάξε-πέταξε". Έτσι, αν δεν γίνει σωστή διαχείριση, ο τουρισμός μπορεί να καταλήξει ένας πολύ απαιτητικός οικονομικός τομέας και μπορεί να αποτελέσει πηγή πίεσης στους τοπικούς πόρους, ιδίως αν βασίζεται στο γραμμικό μοντέλο οικονομίας. Ο κυκλικός τουρισμός είναι ο τουρισμός που μετασχηματίζει τις διαδικασίες του από γραμμικές (πάρε-φτιάξε-πέταξε) σε κυκλικές (πάρε-φτιάξε-χρησιμοποίησε-ξαναφτιάξε). Περιορίζει τις επιπτώσεις στον περιβάλλον, καθώς στο πλαίσιο του οι φορείς του τουρισμού (ταξιδιώτης, οικοδεσπότης, ταξιδιωτικός πράκτορας, προμηθευτής) υιοθετούν μια φιλική προς το περιβάλλον και υπεύθυνη προσέγγιση.

Κυκλικός πολιτιστικός τουρισμός¹¹

Ο κυκλικός πολιτιστικός τουρισμός ορίζει ένα βιώσιμο και αναγεννητικό μοντέλο πολιτιστικού τουρισμού που στοχεύει να προωθήσει τη βιώσιμη και δίκαιη περιφερειακή ανάπτυξη, εφαρμόζοντας ένα ανθρωποκεντρικό μοντέλο κυκλικής οικονομίας βασισμένο στην αναγνώριση της σημασίας του πολιτιστικού τοπίου. Αυτό μπορεί να επιτυγχάνεται μέσω της ανάδειξης εγκαταλειμμένων, ανεκμετάλλευτων, λιγότερο γνωστών ή λιγότερο προβεβλημένων πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων, ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου, μείωση της τουριστικής πίεσης σε περιοχές που έτυχαν υπερεκμετάλλευσης, μείωση των αποβλήτων και της κατανάλωσης φυσικών πόρων (ενέργεια, νερό, έδαφος, βιοποικιλότητα), αύξηση της καθαρής ενέργειας και των πράσινων μέσων μεταφοράς, ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση υλικών και προϊόντων, και ενίσχυση της τοπικής παραγωγής τροφίμων και βιοτεχνικών προϊόντων. Επιτυγχάνεται επίσης, με την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών, την ενίσχυση των οικοσυστημάτων, της τοπικής ταυτότητας, της ευημερίας, της υγείας και της πολιτιστικής ποικιλομορφίας, καθώς και με την τόνωση της τοπικής επιχειρηματικής καινοτομίας μέσω του πολιτιστικού τουρισμού.

⁹ Ο ορισμός της κυκλικής οικονομίας αποτελεί προσαρμογή του ορισμού του Ιδρύματος Ellen MacArthur (2015) και άλλων επιστημονικών μελετών που αναλύθηκαν από το έργο Horizon 2020 Be.CULTOUR (βλ. παραδοτέο D3.1 Πρωτόκολλο/Μεθοδολογία για ανθρωποκεντρική καινοτομία στον αειφόρο και κυκλικό πολιτιστικό τουρισμό, όπως παρατίθεται στον ιστότοπο Be.CULTOUR www.becultour.eu).

¹⁰ Ο ορισμός του κυκλικού τουρισμού αποτελεί προσαρμογή της διατύπωσης των Fusco Girard και Nocca (2017) και άλλων μελετών που αναλύθηκαν από το έργο Horizon 2020 BE.CULTOUR (βλ. Παραδοτέο Πρωτόκολλο D3.1/Μεθοδολογία για ανθρωποκεντρική καινοτομία στον αειφόρο και κυκλικό πολιτιστικό τουρισμό που παρατίθεται στον Ιστότοπο BE.CULTOUR www.be.cultour.eu).

¹¹ Ο ορισμός του κυκλικού πολιτιστικού τουρισμού αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου Horizon 2020 BE.CULTOUR

Περιβαλλοντική και πολιτιστική φέρουσα ικανότητα¹²

Η φέρουσα ικανότητα στη Βιολογία ορίζεται ως ο μέγιστος αριθμός ενός συγκεκριμένου είδους που μπορεί να συνυπάρχει σε ένα βιότοπο χωρίς να υπερκαταναλώνει τους πόρους που απαιτούνται για την επιβίωση του. Στον τομέα του τουρισμού, η έννοια της φέρουσας ικανότητας ορίζεται ως ο μέγιστος αριθμός ατόμων που μπορούν να επισκεφθούν έναν τουριστικό προορισμό ταυτόχρονα, χωρίς να προκληθούν ζημιές στο φυσικό, οικονομικό και κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον ή/και απαράδεκτη μείωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, καθώς και της ικανοποίησης των επισκεπτών. Με την ίδια έννοια, η πολιτιστική φέρουσα ικανότητα αναφέρεται στην απόλαυση ενός πολιτιστικού αγαθού χωρίς να μειώνεται η αξία του (π.χ. λόγω της φωτορύπανσης) και χωρίς να μειώνεται η αναμενόμενη εμπειρία του επισκέπτη (π.χ. λόγω συνωστισμού εξωτερικού θορύβου κ.λπ.).

Ευρωπαϊκή αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς¹³

Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για μάθηση γύρω από τον κοινό ευρωπαϊκό πολιτισμό και την ιστορία, για εμβάθυνση στην ευρωπαϊκή ταυτότητα και αποδοχή των κοινών ριζών μέσα από τις τοπικές ταυτότητες και ιδιαιτερότητες, αλλά και για αναγνώριση των μοναδικών συμβολικών, ιστορικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και πνευματικών αξιών, οι οποίες εκφράζονται σε ιδιαίτερους τόπους, τοπία, γλώσσες, παραδόσεις και τέχνες. Ως εκ τούτου, ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει ισχυρή κινητήρια δύναμη για την εντατικοποίηση των πολιτιστικών ανταλλαγών μεταξύ των ευρωπαϊκών κοινοτήτων και πέραν αυτών, ενισχύοντας την πολιτιστική ποικιλομορφία, την κοινωνική συνοχή, την ταυτότητα, τον αμοιβαίο σεβασμό, τη γνώση και την εμπιστοσύνη.

Ανθρωποκεντρικό μοντέλο τουρισμού¹⁴

Το ανθρωποκεντρικό μοντέλο τουρισμού αναγνωρίζει τις ανάγκες των ανθρώπων και των κοινοτήτων στο πλαίσιο των στρατηγικών για ανάπτυξη του τουρισμού - συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης για διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης τόσο των σημερινών όσο και των μελλοντικών γενιών στους πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους - με στόχο την προώθηση της ευημερίας, την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας, και τη βελτίωση της υγείας και της ποιότητας ζωής. Τα πολιτιστικά τοπία αποτελούν έτσι βασικούς πόρους, καθώς η ποιότητά τους μπορεί να ερμηνευθεί ως “δείκτης ευημερίας”, αντικατοπτρίζοντας την ιστορία μιας κοινότητας, την ταυτότητα, τις αξίες της, αλλά και τον ρόλο της ως κινητήριας δύναμης για την επίτευξη της ειρήνης και της ασφάλειας μέσω διαπολιτισμικών ανταλλαγών. Οι αισθητικές αξίες που ενσωματώνονται στα πολιτιστικά τοπία είναι στενά συνδεδεμένες με την τουριστική ελκυστικότητα, ως καταλύτες νέων οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, σύμφωνα με το “Νέο Ευρωπαϊκό Bauhaus”¹⁵.

¹² Ο ορισμός της φέρουσας ικανότητας στον τουρισμό παρέχεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNEP/MAP/PAP, 1997).

¹³ Ο ορισμός της ευρωπαϊκής αξίας της κληρονομιάς αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου Horizon 2020 BE.CULTOUR.

¹⁴ Ο ορισμός του μοντέλου τουρισμού με επίκεντρο τον άνθρωπο αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου Horizon 2020 BE.CULTOUR (βλ. Παραδοτέο, Πρωτόκολλο D3.1/Μεθοδολογία για ανθρωποκεντρική καινοτομία στον αειφόρο και κυκλικό πολιτιστικό τουρισμό που παρατίθεται στον ιστότοπο BE.CULTOUR www.be.cultour.eu).

¹⁵ Η “Νέα Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία Bauhaus” (2021) προωθεί σθεναρά την ανάπτυξη ενός “ενάρετου” κύκλου μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής ένταξης και αισθητικών αξιών, δίνοντας αξία στην πολιτιστική κληρονομιά και στα τοπία.